

Bonifaco Vengalio nuotraukoje – Plungės kunigaikščių Oginskių dvaro centrinių rūmų fasado fragmentas (skulptūros)

moksleivių. Dažnai mokslo įstaigos, vykdydamos projektus, pačios inicijuoja įvairius darbus, Plungės parko tvarkymo akcijas. Moksleiviai muziejuje renka ir tyrinėja medžiagą įvairiomis mokytojų skirtomis temomis, taip pat mielai ištraukia į muziejinių vykdomų projektų veiklas – padeda juos parengti ir įgyvendinti. Vienas jų buvo skirtas Plungės žydų istoriai ir kultūrai pažinti, Plungės tarpukario kultūrinėms tradicijoms pažinti, istorinės rekonstrukcijos akcijos dvaro istorijos tema ir daugelis kitų. Šioje srityje daug metų muziejus bendradarbiauja su Plungės „Saulės“ gimnazijos tolerancijos centru, Plungės Senamiesčio pagrindine mokykla, Plungės Oginskio meno mokykla, Plungės technologijų ir verslo mokykla, kitomis Plungės mokyklomis, taip pat Šateikių pagrindinės mokyklos, Salantų gimnazijos mokytojais ir moksleiviais.

Žemaičių dailės muziejau bendruomenė džiaugiasi daug metų besitęsiančia savanorystės tradicija, visuomenės palaikymu ir konkrečiais darbais puoselėjant krašto kultūrą ir jos paveldą. Savanorystė – tai muziejaus turtas ir jėga.

Nemakščiai – Lietuvos mažoji kultūros sostinė 2022 metais

Ramunė LENKIMAITĖ

Nemakščiai – viena gražiausių Raseinių rajono gyvenviečių. Ji – prie Kauno–Klaipėdos plento, netoli automagistralės A1 Vilnius–Kaunas–Klaipėda bei 7 km nuo plento Ryga–Karaliaučius. Nuo Nemakščių iki Kryžkalnio – 7, iki Viduklės – 7,6, iki Skaudvilės – 14 kilometrai. Ryškiausias gyvenvietės architektūrinis akcentas – Švč. Trejybės bažnyčia. Miestelyje veikia vidurinė mokykla, paštas, biblioteka, Etnografijos muziejus (vad. A.Girčys) ir Aštuonračio muziejus / muziejus (vad. L.Tamulevičius). Vietos gyventojai kalba žemaičių raseiniškių patarme. Prie Nemakščių yra smėlio, žvyro ir molio telkinių. 2 km į šiaurės rytus nuo miestelio – Balčios hidrografinis draustinis.

2021 m. birželio 29 d. Mažųjų Lietuvos kultūros sostinių 2022 m. projektų atrankos komiteto sprendimu Nemakščiams suteiktas mažosios Lietuvos kultūros sostinės vardas. Miestelis, siekdamas atskleisti savo išskirtinumą ir formuodamas pa-

trauklų vietovės įvaizdį, jau pradėjo kvieisti ir visus šiuos metus kvies į renginius, kurie įtraukti į programą „Nemakščiai – mažoji Lietuvos kultūros sostinė 2022 m.“ Pagrindinė šios programos tema – „Tarpukario Lietuva“. Plėtojant ją išskirtinis dėmesys skiriamas pažangai, kurią mūsų šalis pasiekė laikotarpiu nuo 1918 m. vasario 16 d. iki sovietų valdžios įvedimo 1940 metais.

Šių metų pradžioje vienas pirmųjų išsamiau susipažinti su Nemakščiais pakvietė Raseinių krašto istorijos muziejus, sukūręs virtualią parodą „Atminties archyvas. Nemakščiai“ <https://nemaksciai.lt/aktualijos/virtuali-paroda-atminties-archyvas-nemaksciai/>.

Svarbiausi Nemakščių istorijos faktai ir datos

- Pirmą kartą Nemakščiai (*Nemaxte*) žinomuose rašytiniuose šaltiniuose (Kryžiuočių karo kelių aprašyme) paminėti 1386m. Tada šiose vietose telkšojo Nemakštos (*Nemakšto*) ežeras. Pasak mokslininkų, jo pavadinimas prigijo ir čia susiformavusiai gyvenvietei. Yra ir kitas gyvenvietės pavadinimo atsiradimo aiškinimas: atseit, seniau čia augo didelė giria, jos pakraštyje stovėjo *Namūkšciu* vadinta smu-

(Nukelta į 6 p.)

Kvietimas į Nemakščius – Lietuvos mažąją kultūros sostinę 2022 m. Iliustracija iš <https://www.facebook.com/Nemaksčiai/>

klė, apie kurią pradėjo formuotis kaimas, iš pradžių Nemokščiais, vėliau – Nemakščiais vadintas. Beje, XIV a. Kryžiuočių karo kelių aprašyme minima, kad prie Nemakščių tyvuliuoja didelis ežeras ir auga Šventasis miškas, tad tiek vienas, tiek ir kitas miestelio pavadinimo kilmės aiškinimas turi pagrindą.

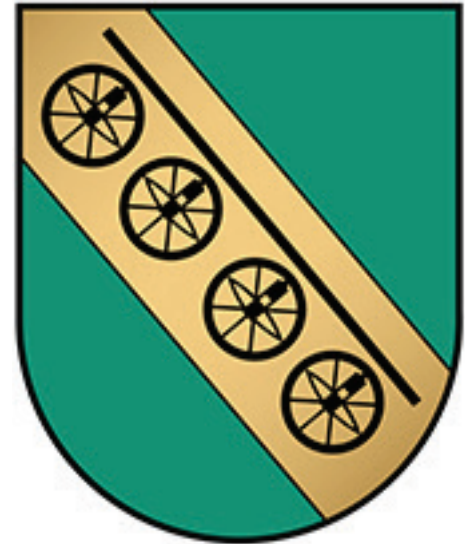
- XVI a.–XIX a. pab. Nemakščiai buvo to paties pavadinimo valsčiaus centras. XIX a. pab.–XX a. pr. miestelis priklausė Skaudvilės valsčiui. 1919–1950 m. Nemakščiai vėl turėjo Nemakščių valsčiaus centro statusą ir priklausė Raseinių apskričiai. 1950–1962 m. gyvenvietė buvo Skaudvilės rajono Nemakščių apylinkės centras, 1962–1994 m. šis centras priklausė Raseinių rajonui. Nuo 1994 m. miestelis yra Raseinių rajono Nemakščių seniūnijos centras.

- Apie 1590-uosius metus Nemakščiuose, kuris tuo metu rašytiniuose šaltiniuose jau įvardijamas kaip miestelis, pastatyta Romos katalikų koplyčia. Tada ji priklausė Viduklės parapijai ir ją aptarnavo Viduklėje dirbęs kunigas. Jis šioje koplyčioje keletą kartų per metus atlaikydavo pamaldas.

- XVI a. Nemakščiai (dvaras ir miestelis) pagal administracinį suskirstymą priklausė Viduklės pavietui ir buvo valsčiaus centras. Jis turėjo teisę rengti turgus.

- 1636 m. žemaičių seniūno Jeronimo Valavičiaus pavedimu Nemakščiuose buvo pastatyta medinė katalikų bažnyčia. Jai žemės ir kito turto paskyrė karalius Vladislovas Vaza. Vyskupo Jurgio Tiškevičiaus laikais (Žemaičių vyskupas buvo 1633–1649 m.) įkurta Nemakščių parapija ir parapiinė mokykla.

- 1642 m. Nemakščiuose klebonavo kunigas Miniotas.

Nemakščių herbas

- 1724 m. Nemakščiams suteiktos prekybinės privilegijos.

- 1773 m. Nemakščių parapiinėje mokykloje mokėsi 53 mokiniai.

- 1724 m. karalius Augustas II Nemakščiams suteikė privilegiją rengti savaitinius turgus.

- 1768 m. Stanislovas Augustas Nemakščiams suteikė teisę rengti savaitinius turgus ir metinius prekymečius. Turgūs čia vykdavo per Šv. Juozapą, Šv. Jurgį, Šv. Trejybės šventę, Šv. Baltramiejų, Šv. Simoną Judą. Žvirzdėje, kuri yra apie 2 km nuo Nemakščių, per Šv. Simoną vykdavo didžiuliai ožkų turgūs.

- Apie 1780 m. vietoje sudegusios Nemakščių medinės bažnyčios kunigo Počiuipio rūpesčiu pastatyta nauja. Tuo laikotarpiu čia buvo įkurta altarija ir padidinti bažnyčios užrašai

- Nuo 1785 m. Nemakščiuose vyko savaitiniai turgūs ir penki prekymečiai per metus.

- 1811 m. Nemakščiuose buvo 2 300 gyventojų, 1841 m. – 2 749, 1867 m. – 520, 1897 m. – 1180, 1923 m. – 890, 1959 m. – 492, 1970 m. – 503, 1979 m. – 732, 1980 m. – 720, 1986 m. – 810, 1989 m. – 927, 2001 m. – 905, 2011 m. – 748, 2021 m. – 639.

- 1812 m. Nemakščius ir jų apylinkes nusiaubė Napoleono kariuomenė.

- 1814 ir 1829 metais miestelį niokiojo gaisrai. Per 1814 m. gaisrą sudegė apie 1780-uosius pastatyta Nemakščių katalikų bažnyčia. Ji atstatyta 1826 m. (statybomis rūpinosi klebonas Juozapas Strzelickis).

- 1831-aisiais daug Nemakščių apylinkės gyventojų, ypač žydų tautybės žmonių, mirė choleros epidemijos metu.

- 1841 m. prie Nemakščių bažnyčios gyveno 3 kunigai, jai priklausė 47 valakai žemės ir ten gyvenę žmonės, parapijoje buvo 2 749 gyventojų.

- Vyskupo M. Valančiaus laikais Nemakščiuose veikė mokykla (1853 m. joje mokėsi 11 vaikų).

- Nemakščių valsčiaus gyventojai aktyviai dalyvavo 1831 ir 1863 m. sukilimuose. 1863 m. sukilėliai sunaikino Nemakščių valsčiaus bylas ir kitus dokumentus. Po sukilimų Molavėnų ir Griaužų kaimuose buvo apgyvendinta daug rusų kolonistų. M. Valančiaus laikais Nemakščiuose veikusi mokykla 1863-aisiais reorganizuota į rusišką mokyklą.

- Spaudos draudimo laikotarpiu Nemakščiuose lietuviškos spaudos platinimu užsiėmė Neteckis, J. Sakalauskas ir keletas kitų šios vietovės bei jos apylinkių gyventojų.

- 1881 m. Nemakščiuose iškilo nauja katalikų bažnyčia – tuo metu viena didžiausių medinių bažnyčių Žemaitijoje.

- 1897 m. Nemakščiuose buvo 113 sodybų. Daugumoje jų gyveno žydų tautybės žmonės.

- 1908 m. gruodžio 27 d. miestelyje įvyko pirmas viešas lietuviškas vakaras.

- 1909 m. lapkričio 8 d. gyvenvietėje atidaryta, pašventinta stambaus ūkininko Mockaus pastatyta lietuviška „Saulės“ skyriaus mokykla. Tais metais ją lankyti norėjo 140 mokinių, tačiau mokykloje vietų užteko tik 60-iai.

- 1812 m. Napoleono armijos daliniai kliudė Nemakščius.

- Prieš Pirmąjį pasaulinį karą Nemakščiuose gyveno 1 250 žmonių (iš jų 800 žydų tautybės, 200 rusų, 150 vokiečių, 50 lenkų, 50 lietuvių). Tuo laikotarpiu čia klebonu dirbęs V. Pocevičius suorganizavo biblioteką ir kooperatyvą.

- XX a. 2 deš. I p. vietos liaudies meistrų sukurtomis Rūpintojėlių, šventųjų skulptūromis buvo papuoštas Nemakščių katalikų bažnyčios akmeninė tvora aptvertas, liepomis apsodintas šventorius. Daugumą šių skulptūrų buvo sukūrę bažnyčios zakristijonai broliai Butkai.

- Dalis Nemakščių gyventojų dalyvavo 1905 m. įvykiuose.

- 1915 m. vykstant karui vokiečiai apšaudė Ne-

Mečislovo Sakalausko nuotraukoje – Nemakščių šv. Barbaros skulptūra. Autorius nežinomas. Fotografuota 1966 m.

makščių bažnyčią, apgriovė jos bokštą, sugadino vargonus. Kiek vėliau vokiečiai atėmė ir išsivežė šios bažnyčios varpus. Pirmojo pasaulinio karo metais Nemakščių kunigas J. Janulaitis miestelyje ir jo apylinkėse pradėjo organizuoti lietuviškas mokyklas.

- 1919 m. Nemakščius vėl nusiaubė gaisras. Greitai po jo miestelyje buvo atkurta pašto, valsčiaus raštinės, kooperatyvo, mokyklos ir kitų įstaigų veikla, Geringai pastatė dviejų aukštų mūrinį namą, kuriame pradėjo veikti žydų maldos namai, mokykla ir bankas.

- 1923 m. Nemakščiuose buvo 113 sodybų (daugumoje jų gyveno žydų tautybės žmonės).

- 1923 m. Nemakščiuose veikė katalikų bažnyčia, 3 žydų sinagogos ir maldos namai, valdžios lėšomis pastatyta šešių komplektų pradžios mokykla, žydų pradžios mokykla, klebono J. Janulaičio suorganizuota katalikų parapiinė mokykla, vaistinė, malūnas su elektros stotele, kuri vakarais Nemakščiams tiekė elektrą, pieninė, smulkaus kredito draugija, žydų bankelis, paštas, vaistinė, malūnas, elektros stotelė, keliolika paroduotivių, amato dirbtuvėlių ir kitų įstaigų.

- 1939 m. buvo užbaigtas tiesti pro Nemakščius einantis Žemaičių plentas

- 1941 m. birželio mėnesį Nemakščiuose ir jos apylinkėse vyko vokiečių ir sovietų armijos

susirėmimai. Jų metu Nemakščiai buvo beveik nušluoti nuo žemės paviršiaus. Sudegė Nemakščių katalikų bažnyčia, jos pastogėje saugotos išlikusios vertingos liaudies meistrų sukurtos medžio skulptūros. Per karą miestelyje nenukentėjo tik 3 gyvenamieji namai.

- 1941 m. liepos–rugpjūčio mėnesiais naciai nužudė daugiau negu 500 čia gyvenusių žydų tautybės žmonių.

- Pokario metais Nemakščių apylinkėse veikė Lietuvos partizanų dalinys (Lydzio rinktinė).

- Po Antrojo pasaulinio karo Nemakščiuose kunigo Juozo Ruibio rūpesčiu pastatyta nauja nedidelė medinė katalikų bažnyčia

- Vykstant kolektyvizacijai Nemakščiai tapo kolūkio centru.

- 1959 m. Nemakščiuose buvo 545 gyventojai.

- 2003 m. rugpjūčio mėn. įregistruota Nemakščių bendruomenės santalka. Pagrindinis jos tikslas – vienyti gyventojus sprendžiant kultūros, socialines, ūkines ir kitas problemas.

- 2003 m. pastatyta nauja Nemakščių katalikų bažnyčia (projekto autorius Vytautas Makaraitis).

- 2005 m. rugpjūčio 1 d. patvirtintas Nemakščių herbas. Jame pavaizduotas šio miestelio simbolis – ratai. Jie yra dedikuoti pirmosios pasaulyje aštuonratės važiuoklės išradėjo bajoro Pšemislovo Neveravičiaus garbei. Ratas yra žinomas kaip amžinybės, tobulumo ir vienybės simbolis.

- Šiandien gyvenvietės centrą puošia liaudies meistrų išdrožta rodyklė „Nemakščiai. 630“, Nemakščių Lurdo grotos nišoje yra išpūdingo dydžio Švč. Mergelės Marijos skulptūra.

- 2022 m. Nemakščiams suteiktas Mažosios Lietuvos kultūros sostinės titulas.

Mažosios kultūros sostinės 2022 m. renginiai Nemakščiuose

- 2022 m. vasario 16 d. miestelyje įvyko Mažosios kultūros sostinės atidarymo renginys. Šventės dalyvius pasveikino Raseinių rajono savivaldybės mero pavaduotojas Kęstutis Užemeckas, administracijos direktoriaus pavaduotoja Irma Juknevičienė ir Komunikacijos, kultūros ir turizmo skyriaus vedėja Judita Radavičienė. Šventės proga šv. Mišios

Danutės Mukienės nuotraukoje – naujoji Nemakščių Švč. Trejybės bažnyčia (projekto autorius Vytautas Makaraitis)

aukotos Nemakščių Švč. Trejybės bažnyčioje, vyko iškilminga Lietuvos šaulių pasižadėjimo ir prisiekos ceremonija, miestelio centrinės gatvės gyventojams buvo įteiktos pašventintos Nemakščių vėliavos. Tą pačią dieną Nemakščių Martyno Mažvydo gimnazijoje įvyko pramoginės retro muzikos koncertas „O buvo taip...“, kurį vedė muzikologas Viktoras Gerulaitis. Dainavo solistai Kęstutis Alčiauskis (tenoras), Gintarė Skerytė (sopranas), Dainius Puišys (baritonas), jiems pritarė instrumentinis trio – Povilas Jaraminas (fortepijonas), Jaroslavas Cechanovičius (gitara), Eugenijusi Kanevičius (kontrabosas). Koncerto metu žiūrovus nudžiugino ir tarptautinės klasės sportinių šokių šokėjai Aistė Juzėnaitė ir Gediminas Meškauskas.

- Kovo 11 d. Nemakščių ir jos apylinkių gyventojai bei jų svečiai Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo dieną iškilmingai paminėjo Lietuvos partizanų memoriale Kryžalnyje. Renginio metu susirinkusiuosius pasveikino Lietuvos Seimo pirmininko pavaduotojas Jurgis Razma, Raseinių rajono savivaldybės meras Andrius Bautronis, Raseinių rajono savivaldybės mero pavaduotojas Kęstutis Užemeckas. Šio renginio metu susirinkusieji išreiškė solidarumą ukrainiečiams (buvo iškelta Ukrainos vėliava, sugiedotas šios šalies himnas, tylos minute pagerbti žuvusieji už laisvę). Koncertavo solistai Ona Kolobovaitė, Vaida Genytė ir Egidijus Bavikinas.

- 2022 m. pradžioje Nemakščių gyventojus pasiekė žinia, kad jau išleista Vytenio ir Junonos Almonaičių spaudai parengta knyga „Viduklės ir Ne-

makščių kraštas: keliautojo žinynas“. Šio leidinio autoriai, pristatydami jį skaitytojams, pažymi, kad tai yra „Išsamus kelionių vadovas po buvusio LDK Viduklės valsčiaus teritoriją, dabartinio Raseinių rajono vakarinę dalį. Įvade trumpai aptariama šių apylinkių gamta, svarbiausi istorijos ir tradicinės kultūros bruožai. Pagrindinėje dalyje aprašytos 34 gyvenamosios vietovės, 4 miškai ir 2 draustiniai, pristatomi ten esantys gamtos, istorijos ir kultūros paminklai: Trakų ažuolas, Pužų uosis, Skirtino akmuo, Molavėnų, Pabalčių, Ižiniškių ir kiti pilikalniai, Simono Stanevičiaus sodyba-muziejus Kanopėnuose, Aštuonračio muziejus Nemakščiuose, Viduklės, Nemakščių, Žalpių ir Paupio bažnyčios bei kapinės, A. Svarinską menančios vietos Viduklėje, memorialai Lietuvos partizanams Kryžkalnyje, paminklai jų kovų vietose Blinstrubiškių miške, Užžalpiuose ir kitur. Svarbiausios 55-ios lankytinos vietos pažymėtos priešlapiuose pateikiamuose žemėlapiuose [...]. Leidinį iliustruoja 233 fotografijos, schemas, žemėlapių fragmentai, piešiniai. Žinynas skiriamas kultūrinio pažintinio turizmo mėgėjams, taip pat visiems, besidomintiems Lietuvos istorija, gamtos ir kultūros paveldu.“

Kovo 18 d. šis 160 puslapių apimties leidinys pristatytas Raseinių Marcelijaus Martinaičio viešojoje bibliotekoje. Pusė lėšų už šio renginio metu parduotas knygas buvo skirtos karo siaubiamai Ukrainai. Koncertavo ansamblis „Degulė“ (vadovė Asta Nikžentaitienė).

• Į šių metų Nemakščių kultūrinių renginių programą yra įtraukta ir šventė „Vasara prasideda Nemakščiuose“, karaliaus Mindaugo karūnavimo dienos minėjimas, kūrybinis pleneras „Nemakščių ratais“, kurio metu dailininkų sukurtuose darbuose bus vaizduojamas jau minėtas svarbiausias Nemakščių simbolis – ratai. Šiais metais miestelį turėtų papuošti įvairūs nauji meno ženklai. Planuojama vasarą gyventojus pakviesti į naktinį pėsčiųjų žygį, ekskursiją po Nemakščių kapines. Bus demonstruojami filmai po atviru dangumi, vyks integruotas pamokas „Nemakščių miestelio savasties paieška“, bus sukurta naujų virtualių parodu. Į Nemakščius yra numatę atvykti ir respublikinio „Poezijos pavasario 2022“ dalyviai. Čia bus organizuojama ir daugiau turiningų kultūrinių renginių.

- Apie Nemakščiuose vykstančius šiems me-

2022 m. išleistas J. ir V. Almonaičių spaudai parengto keliautojo žinyno „Viduklės ir nemakščių kraštas“ viršelis

tams skirtus renginius išsami informacija pateikiama interneto internetinėje svetainėje „Nemakščiai – mažoji Lietuvos kultūros sostinė“ bei interneto svetainėje „Nemakščiai“.

NAUDOTA LITERATŪRA:

1. Kviklys Bronius, „Nemakščiai“, *Mūsų Lietuva*, t. 4, Bostonas, 1968, p. 507–511.
2. *Etaplius*: <https://www.etaplius.lt/nemaksciai-mazoji-lietuvos-kulturos-sostine> (žr. 2022-03-24).
3. *Nemakščiai*: <https://nemaksciai.lt/> (žr. 2022-03-20).
4. *Nemakščiai – mažoji Lietuvos kultūros sostinė*: <https://www.facebook.com/Nemaksciai/> (žr. 2022-03-02).
4. *Visuotinė lietuvių enciklopedija*: <https://www.vle.lt/straipsnis/nemaksciai/> (žr. 2022-03-15).
5. *Vikipedija. Laisvoji enciklopedija*: <https://lt.wikipedia.org/wiki/Nemak%C5%A1%C4%8Di-ai> (žr. 2022-03-11).